

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Mart Loik

SIKASSAARE MÕISA SEPIKOJA E HITUSTEHNILINE UURING NING ETTEPANEKUD RESTAUREERIMISEKS

Mõisa, Sikassaare küla, Kaarma vald, Saare maakond.

2013/2014. õ-a. Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse
lõputöö

Kuressaare 2014

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

„07” mail 2014. a.

.....
(allkiri)

Töö vastab kehtivatele nõuetele ja lubatud kaitsmisele:

„.....” mail 2014. a.

.....

Kaitstud hindede:

.....

„.....” mail 2014. a.

.....

SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS.....	3
1. RESTAUREERIMISKONTSEPTSIOON.....	5
2. HOONE SEISUKORD NING SOOVITUSED RESTAUREERIMISEKS.....	6
2.1. MÜÜRID	6
2.2. VUNDAMENT	7
2.3. PÕRAND.....	8
2.4. AVAD.....	8
2.5. KATUS	10
KOKKUVÕTE	11
KASUTATUD KIRJANDUS.....	12
LISAD.....	13
Joonis 1. Asendiplaan	13
Joonis 2. Krundi plaan	13
Joonis 3. Foto läänest	14
Joonis 4. Foto lääneküljest.....	15
Joonis 5. Foto edelast	15
Joonis 6. Vaade põhjast.....	16
Joonis 7. Praod kirdenurgas	16
Joonis 8. Kinnilaotud ava kirdeseinas.....	17
Joonis 9. Kinnilaotud ala kirdeseinas seestvaates	17
Joonis 10. Seintel on säilinud jäänused kahest krohvikihist	18
Joonis 11. Tühjaksuhutud vuukidega torninurk.....	18
Joonis 12. Viimased säilinud märgid petikaknaid katnud raame imiteerinud maalingutest.	19
Joonis 13. Puu poolt kahjustatud müüriserv	19
Joonis 15. Ukseks ümberehitatud aknast säilinud põseserv	20
Joonis 16. Raidkivist aknapõsed ja osaliselt säilinud akna puitraam.....	21
Joonis 17. Vaade kaguseina ukseavale seestpoolt.....	21
Joonis 18. Kumeraks tahatud kividest räästakarniisid	22
Joonis 19. Katuse kandekonstruktsioon seestpoolt	22
Joonis 20. Pehkinud talaots.....	23
Joonis 21. Paemüüridel leidunud puitlaastud annavad aimu varasemast katusekatte materjalist	23
Joonis 22. Aja jooksul teatavad ümberehitused läbinud sepaääs	24
Joonis 23. Torni tipp.....	24

SISSEJUHATUS

Käesolev uurimustöö on koostatud Saare maakonnas, Kaarma vallas, Sikassaare külas asuva mõisakompleksi endise kivist sepikoja tehnilise seisukorra hindamiseks ning ettepanekute esitamiseks hoone restaureerimiseks.

Hoone on riiklik kultuurimälestis nr. 20822 kultuuriministri käskkirjaga 27. oktoobrist 1998. Sikassaare mõisa sepikoda on kaitse alla võetud kui väärtuslik näide neogooti stiilis mõisa majandushoonest 19. Sajandi teisest poolest. Ta on miniatuurne paekivihoone, mida kaunistab omapärane raidkividetailidega ning petikakendega kaunistatud torn-korsten.

Nõukogude ajal kasutas hoonet vallanud Saare KEK seda peamiselt laohoonena. Uue vabariigi ajal on tal olnud ka peoruumi funktsioon. Viimastel aastatel on ehitised seisnud kasutuseta, ukseavad vineer- ja metallplaatidega suletud. Hetkel omanikul hoonele uue elu sissepühumiseks plaanitud puuduvad. Ehitised on kaetud rahuldavas seisukorras eterniitkatusega, mis peaks tagama hoone üldise seisukorra säilimise.

Objekt on eriline kuna võrreldes paljude teiste mõisa sepikodadega on antud hoone puhul pandud rohkem rõhku esinduslikule välisilmele. Oma mõneti kaitseehitist meenutava korsten-torniga kuulub antud hoone kindlasti Eesti mõisaansamblite majandushoonete pärlite hulka.

Käesoleva uurimistöö teemavalik langes Sikassaare mõisa sepikoja kasuks kuna hoone tundus autorile juba esmakordsel nägemisel väga sümpaatne. Oma mõõtmetelt küll pisikene, aga väga nüansirohke ja samas salapärane. Kui objekti külastades piisavalt aega varuda, siis võib ta vägagi jutukas olla ja oma ajaloost nii mõndagi pajatada.

Kuna võrreldes mõisate enesega on kõrvalhoonete kohta kirjalikult talletatud materjali suhteliselt vähe, siis põhineb antud töö peamiselt objektidel teostatud uuringute käigus kogutud materjalile ja selle hilisemale analüüsile.

1. RESTAUREERIMISKONTSEPTSIION

Käesolev tehnilise seisukorra kirjeldus on koostatud aprillis 2014 vaatluste ja uuringute põhjal Restaureerimissoovitusel lähtutakse seisukohast, et hoone on vaja taastada väljast võimalikult esialgsel kujul. Kuna hoone esialgset funktsiooni plaanis taastada ei ole, siis oleks siseruum kõige mõistlikum kasutusele võtta puhkeotstarbelisel eesmärgil. Sellest tulenevalt oleksid vastuvõetavad mõningad ajastusse sobivad ümberehitused, tagamaks hoone funktsionaalsust. Näiteks saaks rajada saunamaja või väikese peosaali. Kunagine sepääs oleks võimalik kasutusele võtta uhke kaminana.

2. HOONE SEISUKORD NING SOOVITUSED RESTAUREERIMISEKS

2.1. MÜÜRID

Hetkeolukord

Hoone kest on ehitatud keskmiselt 650 mm paksuse käsitsi tahatud paekividest seinana. Kuigi ehitis on algselt rajatud ülekrohvituna annavad ühtlane ja sile paekiviladu ning nikerdustega kividetailid märku küllaltki vilunud ehitusmeistrite kasutamisest.

Sepikoja igas välisnurgas võib märga pragusid. Lõunanurgas isegi kohati üle 10 cm laiuselt (joonised 5, 6, 7). Pragude suundasi ja seinte kõverdumisi jälgides saab teha järelduse, et probleemid on alguse saanud tornist. Torn on aja jooksul hoone suunas tugevalt viltu vajunud, tõmmates endaga kaasa ka seina, millega ta seotud on. Samal ajal katusekonstruktsioonile survet avaldades on torni vajumine surunud väljapoole kõveraks vastasseina. Nöörloodiga mõõtmine näitas, et torni kõveruseks 8 meetri peale on 35 cm.

Kirdeküljel asuval seinal on näha kahe petikakna vahel asuval alal piirkonda mis paistab viitavat hilisemale kinnimüüritud avale (joonis 8). Näha on erinevusi nii kasutatud kivi värvuses kui ka ladumistehnikas. Seestpoolt vaadates on eristatav sirgjooneline tahatud kivide riba, mis annab märku kunagisest uksepõsest (joonis 9). Kinnimüüritud ava laiuks on olnud 1,9 meetrit. Laia ukse olemasolu tootmishoone puhul oleks olnud ka igati tavapärane ja loogiline, kuna kaupade maha- ja pealelaadimiseks oli mugavam hobuvanker otsapidi sisse ajada.

Välisseintel võib eristada kahte erinevat krohvikihiti, millest kõige rohkem on säilinud hoone loodekülgsel seinal (joonis 10). Esimene krohvikihiti on suure lubjasisaldusega ja peene täitematerjaliga väga vedelana ning õhukese kihina peale kantud mört. Ei ole püütud täita ega siluda. Kivide kontuurid on krohvikihilt selgesti aimatavad. Teine krohvikihiti on esimesest selgelt erinev. Lubja osakaal on väiksem kuid samas leidub väga palju kustutatud lubja jääke

ning täitematerjaliks on kasutatud suhteliselt suureteralist liiva, mis kohati jätab juba mulje peeneteralisemast kruusast. Tundub, et on lisatud ka vähesel määral tsementi. Ajahambale on suutnud paremini vastu panna esimene kiht. Seda on säilinud suuremal alal.

Kuna suurem osa krohvikihist on aja jooksul seintelt maha uhutud, siis on paemüürid jäänud täielikult ilmastiku meelevalda. Paekivi ise on ajale hästi vastu pidanud. Sama hästi ei ole läinud kividevahelise lubimördiga, mis on hullemates kohtades müüritisest mõnekümne sentimeetri ulatuses välja uhutud. Kõige rohkem on seda näha seinte puhul, mida ei kata räästad, hoone otsaseinad ega torni küljed (joonis 11).

Kirdeseina parempoolse petikakna pinnal on säilinud väikeses koguses esialgset krohvikihiti, millel on näha praegugi üsna hõlpsasti eristatavad jäljed sinna kunagi maalitud aknaraamidest (joonis 12). Tõenäoliselt olid maalingutega kaetud kõik petikakende avad.

Soovitused restaureerimiseks:

Lahtitulnud müürikivid taastpaigaldada. Tühjaksuhutud müürikivide vuugid täita lubjaseguga ning välisseinad krohvida hoonet esialgselt katnud krohvikihi eeskujul valmistatud õhukese mördikihiga, jättes müürikivide kontuurid aimatavaks. Kõik seinad värvida valge lubivärviga ja petikakendele maalida säilinud fragmendi eeskujul aknaruudustik. Torni dolomiitdetailid parandada ja puhastada mustusest ning samblast.

2.2. VUNDAMENT

Hetkeolukord

Uuringute käigus kaevati hoone vundamendi konstruktsiooni ja tehnilise seisukorra hindamiseks šurf hoone loodeküljele. See võimaldas järeldada, et hoone on rajatud savikale pinnasele tugevale 700 mm kõrgusele paekivivundamendile, mille alla on laotatud taldmikuks massiivsed maakivid.

Üldiselt on vundament heas seisukorras. Hoone edelaküljel, praktiliselt seinast vastas, kasvanud suur puu on õnneks mõne aasta eest likvideeritud. Puu kunagisest eksistentsist annab tänasel päeval märku vaid kännu olemasolu. Juurte lagundava toime mõjul on kännu juurest mõned kivid seinast välja kukkunud (joonis 13). Tõenäoliselt on kahjustada saanud ka

vundament. Hoone kaguküljel on maapinda aja jooksul tõstetud. Kõrgeimad pinnase punktid asuvad ca. 20 cm üle põrandapinna.

Soovitused restaureerimiseks:

Seinte vundamendi seisukord on hea, oleks vaja teha väiksemaid hooldustöid. Eemaldada tuleks seinäärne känd, et selgitada välja juurte poolt põhjustatud kahjustuste ulatus. Vajadusel kinnitada lahtised kivid. Hoone kaguküljel tuleb eemaldada üleliigne täitepinnas nii, et oleks tagatud vähemalt 10 cm sokli olemasolu. Hoone ümbrusesse planeerida vee eemalejuhtimiseks vähemalt 3 meetri ulatuses 5 protsendiline kalle.

Natukene keerulisem on olukord torni vundamendiga. Et peatada torni edaspidine viltuvajumine tuleks kaevata lahti torni hoonesisene külg ning tugevdada see maa alt raudbetoonkraega. See peaks kiiva vajunud külje toetuspinda suurendama ja edaspidised vajumised ära hoidma.

2.3. PÕRAND

Hetkeolukord:

Põrandaid katab hetkel nõukogudeaegne betoonikoorik. Betoonialuse kihistuse kindlakstegemiseks uuringuid teostatud ei ole .

Soovitused restaureerimiseks:

Eemaldada olemasolev betoonpõrand. Juhul kui on säilinud märke vanast põrandast, siis ehitada uus põrand vana eeskujul. Võimalusel säilitada eksponeerimiseks fragmente vanast põrandakattest.

2.4. AVAD

Hetkeolukord

Varasemalt on paiknenud hoone edelaküljel kaks aknaava. Hetkel on neist säilinud üks. Teine aknaava on nõukogudeaegse ümberehituse käigus lõhutud ukseavaks (joonis 14). Ilmselt lagunes uue ava sissevõtmise käigus soovitus rohkem sein ja ukseava on laotud õigesse mõõtu kasutades tuhaplokke ning tsementsegu. Töö on teostatud karjuvalt lohakalt. Nõukogudeaegsete sosseppade töö, panduna vägivaldselt 19. sajandi meistrite teose sisse,

mõjub väga häirivalt ja rikub hetkel kogu hoone välisilme. Vana aknaava asukohast annab aimu seestpoolt vaadeldav säilinud raidkivist aknapõse serv (joonis 15).

Säilinud aknaavas on osaliselt veel olemas ka vana akna puitraam (joonis 16), mida on hiljem puitribidega paksendatud ning lisatud kokkukeevitatud trellid. Juhan Maiste poolt 1981 aastal jäädvustatud fotol nähtavast anka viieosalisest jaotusest on säilinud vaid ülemine prosspulk. Alumiste prosspulkade kunagisest olemasolust ja asukohtadest annavad märku nende kinnituspesad lengis.

Kaguküljel, praegusel hetkel plekktahvliga suletud ukseava tundub pärinevat hoone ehitusajast hilisemast perioodist või on ta mingil hetkel läbinud ümberehituse. Ukseava servakivid ei ole ümbritsevate kividega väga hästi seotises, põhjustades mitmes kohas ka pragude tekke (joonis 17). See näib viitavat asjaolule justkui oleks ukseava hiljem müüri lõhutud ja seejärel ava servad kandiliseks laotud. Samuti ei tundu lihtne puitsillusel neljakandiline ava sobituvat neogooti teravatipuliste akendega.

Soovitused restaureerimiseks:

Säilitada ajaloolist ja kunstilist väärtust omavad raidkivist aknapõsed. Eemaldada säilinud aknalengilt, hilisemal perioodil lisatud puitliistud ja metalltrellid. Plommida viga saanud puitdetailid ning asendada hävinud prosspulgad ühe säilinu eeskujul valmistatutega. Ava klaasida ja tihendada linaõlikitiga ning värvida linaõlivärviga.

Säilinud aknaavaga samal seinaküljel paiknenud aknaava, mis tänaseks päevaks on saanud kukerniitplokist ümbritsetud seinaosaga ukseavaks, tuleks taastada algsel kujul, võttes eeskujuks kõrvalasuv säilinud eksemplar. Kogu veneaegsest kukerniitplokist seiniosa tuleks lammutada ja asendada paekivimüüritisega

Hoone sissekäik lahendada otsaseinas, hetkel plekktahvliga suletud, ava kaudu. Korrastada müüritis ava ümbert ja kohalt, vajadusel asendada puitsillus. Kuna ukse esialgse ilme kohta andmed puuduvad siis võtta välisukse valmistamisel eeskujuks mõne sarnase stiililahendusega säilinud välisuks.

2.5. KATUS

Hetkeolukord:

Hetkel katab katust nõukogude ajast pärinev eterniitkatuse, paigaldatud on käepärastest jääkidest valmistatud harja-ja otsaplekid. Eterniitkatuse seisukord on hetkel rahuldav, näha on mõned pisemad lekkekohad harja piirkonnas.

Hoone räästaserva kaunistavad kumerad raidkividest karniisid, mis jäävad hetkel teenimatult konserveeriva eterniitkatuse loomupärasest laiema räästa varju (joonis 18).

Katuse kandekonstruktsiooniks on kasutatud tahutud palkidest sarikaid ning penne ja ümarpalkidest laetalasid (joonis 19). Kandekonstruktsiooni üldine seisukord on rahuldav. Otsest avariihtu ei ole märgata. Küll võib täheldada puidu pehkimist osade paemüürile toetuvate laetalade otstes ja ka sarikatippudes, andes märku sellest, et hoone katusehari ei ole alati väga hästi vett pidanud (joonis 20). Ühel sarikal puudub penn. Katuse roovituseks on hetkel säilinud osaliselt ilmselt algupärane ümarpuut ning hilisemast perioodist pärinevad taaskasutatud laudad.

Uuringute käigus õnnestus objekti paemüüridelt leida laastujäänuseid, mis olid sinna pudenenud hoonet varem katnud katusekatte lammutamisest. (joonis 21)

Soovitused restaureerimiseks:

Olemasolev eterniidist katusekatte eemaldada kui ajastuga mittesobiv. Kõik pehkinud puutetailid tuleb eemaldada ning plommida. Tala ja kiviseina kontaktpindadele paigaldada rullmaterjalist hüdroisolatsioon, et vältida mädaniku teket ja levikut antud piirkondades.

Uue katusekattena kasutada uuringute käigus selgunu põhjal laastu. Tulenevalt hoone uuest funktsioonist ja vajadusest ka talvisel ajal ruum soojaks kütta võib katuslae soojustada ja altpoolt katta ajastusse sobiva laudisega.

Katusekatte üleulatust kaarjast raidkivikarniisist tuleb vähendada miinimumini, et räästas ei varjaks seda kaunist detaili.

KOKKUVÕTE

Sikassaare mõisa sepikoja tehnilise seisukorra hinnang ja restaureerimissoovitused püüavad juhtida tähelepanu ühe omapärase ja ilusa mõisa kõrvalhoone seisukorrale ning meetmetelevõtmiseks tuleks ette võtta, et seda jaguks vaatamiseks veel paljudele põlvkondadele. Hoone omab mitmeid märke erinevatel ajastutel teostatud ümberehitustest. Hoone siseruumi täpset kasutusloogikat on tänapäeval raske hinnata ning võib teha vaid erinevaid oletusi.

Suuresti oma äärmiselt õnnetu asukoha tõttu, tööstuspiirkonna serval, on kogu mõisakompleks viimastel aastakümnetel suhteliselt kasutult seisma jäänud. Kuna ala on jätkuvalt tööstuspiirkonnana arenev siis ei ole näha ka olukorra paranemist. Seetõttu ei näi mõisakompleksi taastamine eluruumidena kuigi reaalne. Tõenäolisem tunduks peahoone restaureerimine kontoriruumideks ning natukene kõrvalisemalt paikneva endise sepikoja muutmine puhkeotstarbeliseks hooneks.

Hoolimata sellest, et hoone on jäänud kasutuseta seisma on omanik siiski oma varasse heaperemehelikult suhtunud ning teostanud pakilisemaid töid, et vältida hoone edasist lagunemist.

Mõned punktid millele tuleks hoone pikaajaliseks säilimiseks tähelepanu pöörata:

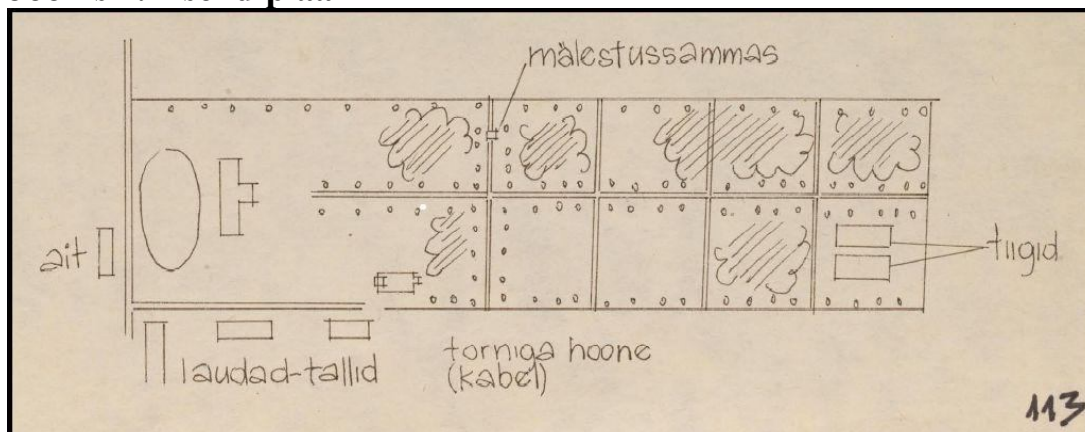
1. Peatada torni viltuvajumine ning sellega kaasnev seinanurkade rebenemine
2. Täita kõige suuremal määral tühjaks uhitud vuugid seinte välispinnal, et vältida müürikivide väljakukkumist
3. Parandada paar pisemat leket harjas.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. Kingisepa rajoon. Kõide II nr 71-139. V. Ranniku. Tallinn 1977. P-3785
2. Eesti NSV mõisaarhitektuuri inventariseerimine. Juhan Maiste 1981
3. Saaremaa Muuseumi arhiiv (29.04.14)
4. Muinsuskaitseamet [www.muinas.ee] (23.04.14)
5. Maa-amet [www.maaamet.ee] (05.05.14)

LISAD

Joonis 1. Asendiplaan

Joonis 2. Krundi plaan

Joonis 3. Foto läänest (K. Tilk 1979, Saaremaa Muuseum)

Joonis 4. Foto lääneküljest(Juhan Maiste 1981)

Joonis 5. Foto edelast (autori foto 2014)

Joonis 6. Vaade põhjast (autori foto 2014)

Joonis 7. Praod kirdenurgas (autori foto 2014)

Joonis 8. Kinnilaotud ava kirdeseinas (autori foto)

Joonis 9. Kinnilaotud ala kirdeseinas seestvaates (autori foto 2014)

Joonis 10. Seintel on säilinud jäänused kahest krohvikihist (autori foto 2014)

Joonis 11. Tühjaksuhitud vuukidega torninurk (autori foto 2014)

Joonis 12. Viimased säilinud märgid petikaknaid katnud raame imiteerinud maalingutest. (autori foto 2014)

Joonis 13. Puu poolt kahjustatud müüriserv (autori foto 2014)

Joonis 14. 1970-ndate aastate ümberehitus aknast ukseks (autori foto 2014)

Joonis 15. Ukseks ümberehitatud aknast säilinud põseserv. (autori foto 2014)

Joonis 16. Raidkivist aknapõsed ja osaliselt säilinud akna puitraam (autori foto 2014)

Joonis 17. Vaade kaguseina ukseavale seestpoolt (autori foto 2014)

Joonis 18. Kumeraks tahatud kividest räästakarniisid (autori foto 2014)

Joonis 19. Katuse kandekonstruktsioon seestpoolt (autori foto 2014)

Joonis 20. Pehkinud talaots. (autori foto 2014)

Joonis 21. Paemüüridel leidunud puitlaastud annavad aimu varasemast katusekatte materjalist (autori foto 2014)

Joonis 22. Aja jooksul teatavad ümberehitused läbinud sepaääs. (autori foto 2014)

Joonis 23. Tornitipp (autori foto 2014)

